

TOMISLAV OSMANLI

Tomislav Osmanli (1956), prozaist in novinar. Dela kot glavni urednik za kulturo na televiziji Telma v Skopju. Objavil je naslednje knjige: *Film in politika* (študija, 1981), *Skopski diptih* (knjiga scenarij, 1991), *Metulj otroštva* (kratke zgodbe, 1993), *Angeli na odpadu* (scenarij za umetniški film, 1995), *Dvoje v enem* (drama, 1995, uprizorjena tudi v gledališču John W. Gains v Virginiji, ZDA), *Zvezde nad Skopjem* (drama, 2000). Njegove drame in kratke zgodbe so prevedene v več tujih jezikov.

Fiat Mille cento

(*avtomobil otroškega hrepenenja*)

Nepričakovano, kot se to dogaja v toplih julijskih dnevih, se je letos pred menoj pojavil stanj avto "slonokoščene" barve. Zgledal sem ga že od daleč in ga takoj prepoznal, vseeno pa me je ta fatamorgana, ta drgetajoča, oddaljena slika prvega avta, ki sem si ga zapomnil, presenetila, pred menoj je stala podoba malega "fiata mille cento", prvega vozila otroških sanj iz daljne preteklosti. Bil je pravi, o tem ni dvoma, prav ta avto je bil sedaj parkiran na koncu mesta, na koncu bulvarja Partizanski odredi in se svetil v opoldanskem soncu, kot da bi stal na Tiranski ulici, ki je ni več, za mojim blokom; vzkliknil sem kot tedaj, ko smo s prijatelji pritiskali nosove na njegove šipe, se navduševali nad takim čudom, nad takim lepotečem, ko smo

polglasno, vsak zase, na registrski tablici prebirali majhne črke v latinici OLIO, LUCI, DINAMO, BENZINA in sanjali o tem, da bomo nekoč vstopili vanj in se skupaj s sosedom Kirom vozili po poletno razigranem mestu.

Bančni uslužbenec po poklicu, ponosen in tudi malo napihnjen zaradi tega privilegija, je sosed sanjal samo o enem: da si kupi in pripelje pred zgradbo ta majhen avtomobil in ga pusti tam parkiranega, dokler ne dobi vozniškega dovoljenja, da ga neizmerno čisti in polira, da si z njim napolni oči in z njegovim brnjenjem ušesa, dušo pa z zadovoljstvom. Vsakič, ko je zamižal, je kar umiral od nepopisne blaženosti, previdno je obrnil ključ, vžgal motor in se miže, opit od sanjarjenja, potopil v sedež in gladil površino, kot da bi hotel otipati vsak delček umetnega usnja, z rokami je božal volan in si domišljal, mi pa skupaj z njim, z dlanmi in nosovi, pritisnjenimi na šipah, ki so bile v notranjosti zarošene (od Kira) in od zunaj (od nas), da se vozi po skopskih ulicah. Toda Fiat mille cento je stal na mestu, tu, zadaj za blokom, parkiran v senci baletne šole, kjer je skozi na stežaj odprta okna do nas prihajala ritmična klavirska glasba baletnih etud, ki je ves čas dajala posebno vzdušje, kot prava zvočna kulisa prijetnega filma o sanjah, ki so se odvijale pred našimi očmi. Gledali smo ga, se pravi, buljili vanj v zanosu, pogled vsakega od nas je bil zatopljen nekam predse, prek vetrobranskega stekla, in skupaj z zadihanim avtomobilom smo imeli občutek, da se vozimo. Tako smo se s Kirom pravzaprav vsi vozili po mestnih ulicah, po ozkih uličicah, in zavirali, ko so se okrog nas menjali prizori, od Obrežja 13. november, prek ploščadi vse do mestnega parka. S široko odprtimi očmi smo potovali po mestu, vrteli volan, pa čeprav smo ostali v našem naselju, v senci baletne šole. Kljub temu so mimo nas brzele stavbe na obrežju, ogromna zgradba Narodne banke, potem se je pred našimi očmi pojavila prostrana ploščad "Maršal Tito" in stavba Doma JLA z ornamentami, ki si je – sicer lepo osvetljene od opoldanskega sonca, s kontrastnimi sencami, ki so poudarjale razgibani relief fasade, prevzeti od čudežne voznje, ki je sicer nismo obvladovali – nismo imeli časa dodobra ogledati, se navduševati nad to nepopisno lepoto zaradi obilne sončne svetlobe, s katero je malo čudno krotko sonce ves čas osvetljevalo naše Mesto. Vrgli smo samo bežen pogled, komaj smo opazili oficirje, ki so odhajali v letnih, dvodelnih, sivih in zelenih uniformah s črnimi aktovkami po pazduho in z rahlim dvigovanjem pokrival na prijetnem soncu gledali, kako drvimo mimo njih, in občudovali naš mali Fiat mille cento, katerega slonokoščena barva je eksotično odsevala in pri ljudeh vzbujala radovednost, nejasno hrepenenje in celo malo zavisti. Starejši mimoidoči so obračali glave in govorili nekaj zase, se jezili na čase, ki so prinesli te presnete brenčace, ki sedaj kalijo mir v mestu, ovirajo pot sprehajalcem in se med kolesarji cvileče zaustavljajo pred tistimi nekaj semaforji, med vozili z M-tablicami s štirimi številkami, lesenimi cizami, ki so jih izpred Name vozili prepoteni temnopolti prevozniki pohištva, hladilnikov znamke Obodin, najnovejših cilindričnih pralnih strojev, poleg katerih so vse srečne in potne tekle gospodinje in drugi kupci s čudesi, ki so jih kupovali v

različnih trgovinah. Najbrž se je v vsakem mimoidočem zaradi privlačnega sijaja avtomobila in seveda pokončne drže njegovega voznika (v katerem smo namesto soseda Kira videli sami sebe), ko nas je zagledal, prebudil žarek želje in tihega hrepenenja. Nekega dne, ko smo spet hodili okrog bloka, se je prikazal sosed z nekimi mojstri in pred nami, s palico v rokah, na tleh narisal velik pravokotnik pred predsednikom hišnega sveta, ki je na njegova pojasnjevanja in navodila, ki jih je dajal mojstrom, samo molče prikimal z glavo. Tako je v samo pičlih nekaj dneh prazen prostor za našim blokom spremenil podobo. Začela je rasti lesena zgradba, ki smo jo do takrat lahko videli samo na nekaj dvoriščih, kjer so se kot bele gobe začele pojavljati simpatične pločevinaste želve, na katerih je bil – to je bilo najpomembnejše – železni napis Fiat 600. V naselju se je pojavila prva garaža. Potem ko jo je tako hitro postavil, soseda ni bilo več na spregled, konec je bilo našega naslajanja z domišljjsko vožnjo z njegovim Mille cento. Ko mu je uspelo spraviti avto v novo garažo, je svoje blaženo sedenje za volanom in vožnje začel izvajati izven dometa naših pogledov. To je pomenilo, da se je zaprl v svojo leseno zgradbo in si tudi v mraku domišljjal, da se vozi s svojim lepotcem slonokoščene barve, mi pa smo stali pred vrati te skrivnostne stavbe in kukali med letvicami in skozi špranje med dvo-krilnimi vrati v temo, le stežka smo razločili obrise avtomobila naših želja.

Potem smo se razočarani umaknili na dvorišče bližnje cerkve sv. Konstantina in Elene ali pa smo šli pred vhod našega bloka, kjer smo po pesku vlekli kamenje in si domišljjali, da se vozimo po ulicah v našem Fiatu mille cento ter znova naletavali na iste opazke in hrepeneče poglede mimoidočih. Kakšno Skopje, kakšne neumnosti, mi smo šli na potovanjih mnogo dlje, celo do Trsta! Zamišljali smo si, da se vračamo iz Italije, vsak s svojim Fiatom mille cento, videli smo se, kako obračamo volan, menjavamo prestave in vozimo, med vsako vožnjo smo šušтели z novimi tržaškimi dežnimi plašči, na zadnjem sedežu pa so bili kupi igrač, punčke z razkošnimi čipkastimi oblekicami, kavbojke Super Rifle, špičaki in plastične gondole na majhnih podstavkih z gondoljerjem z ogromnim veslom, naši spominki s potovanja v Italijo, vse dokler nismo postali žejni in smo šli do pipe na dvorišču, da bi se po popotovanju po svetu malo osvežili s toplo kalno vodo iz našega naselja, ki pa so ji sosedge samo zaradi našega nadlegovanja odvili ventile.

Nekega dne, ko je našo pozornost pritegnilo brnenje avtomobilskega motorja, smo zagledali soseda, kako je še bolj svečano kot kdaj koli odpiral vrata garaže, nam z roko mahal, naj se umaknemo od vhoda, in nato počasi, važno potiskal fiata iz garaže. Garažo je pustil odprto in s šibkim šoferskim znanjem porinil avto na ulico ob reki. Ko smo doumeli, da se vožnja, o kateri smo sanjali skupaj s sosedom, res dogaja, smo stekli za avtomobilom in kričali, naj nas vzame s sabo, rotili smo Kira, naj nas popelje skozi sanjske koticke našega mesta. Stali smo in vpili, fiat pa se je oddaljeval, ovila sta nas modrikast dim in prah, ki ju je za sabo puščal puhajoči avtomobil, dokler nam ni dokončno izginil izpred oči. Potem se je isti ritual ponavljal vsak dan, dokler nismo nekega dne nehali tekati za njim, saj smo spoznali, da zaman trošimo energijo

in da je edini, ki bi poleg soseda še lahko imel privilegij voziti ta avto, predsednik hišnega sveta in nihče drug, tudi sosedova družina ne, saj je bil kljub zrelem letom še vedno samec in izobražen; samovšečen, kot je bil, se nam je zdel še bolj zaljubljen v svojo Fiatko, ki je ni hotel z nikomer deliti. Kar je pomenilo, da smo tudi sami zavidali, zavidali smo mu privilegij, da se lahko samo on in nihče drug vozi z avtomobilom naših sanj, ki je bil del nas, del naših želja in zato tudi naš. In ker nam vse to ni bilo dopuščeno, smo se počutili prikrajšane, osiromašene, brez pravice do nečesa, kar je tudi nam v celoti pripadalo, toliko, kolikor je pripadalo njemu. Z eno besedo je avto postal naše stalno, neozdravljivo hrepenenje.

Čas je počasi tekkel in pozabili smo tudi na to. Medtem so se v soseski pojavili novi avtomobili, še lepši in še bolj zanimivi od sosedovega, tako da nas je večina v pogovorih, ki jim ni bilo konca, v pogovorih, ki so se začeli ob ograji ali na prosti klopi ob nabrežju, nekje ob prvem poletnem mraku, ko je Vardar dobil oranžno barvo, kot da bi v njem ugasnilo sonce, nekje na mestni plaži, začela o fiatu govoriti grdo, z malo zlobnim podcenjevanjem. Podcenjevanje Fiata mille cento je prišlo nekako v modo, postalo je naša igra, povod za britje norcev in glasen smeh, dokler nismo zvečer drug za drugim zaslišali glasov staršev, ki so nas klicali domov ob koncu teh veselih in polnih dni. To je bilo dobesedno naše malo maščevanje zaradi neuresničene želje iz otroških dni ...

***

Tako kot se je počasi iztekalo poletje, je tudi naša soseska zakopala svoje občudovanje – avtomobil slonokoščene barve. Toda ne tudi jaz. Manj ko sem ga videval, bolj se mi je ob vsakem ponovnem srečanju zdel čuden in privlačen, kot star prijatelj, ki je odšel nekam daleč in je ob vrnitvi s seboj prinesel nove zgodbe, ki sem jih odkrival, ko sem gledal v njegove velike, steklene oči. Fiat mille cento je postal ena od mojih najljubših igrač.

Ko sem se nekega večera vračal domov z obrežja, kjer so se že kazali prvi prikriti znaki jeseni, sem zagledal soseda Kira, kako se z nekim moškim, popolnim neznancem, pogovarja o avtomobilu. Kiro je v rokah držal baterijsko svetilko, ki je na njuna obraza od spodaj metala čudno senčno svetlobo, osvetlil je vse koticke mojega Fiata mille cento, neznanec pa je monotono in brezizrazno prikimal z glavo. Kiro, o tem ni bilo dvoma, je prodajal moj avto slonokoščene barve. Potem sta odšla v blok, avtomobil pa je ostal sam v mraku pred vhodom v moj blok. Približal sem se mu in ga prvič slišal govoriti: "Pojdiva, stari," mi je rekel. Stal sem pred njim in ga gledal, nisem mogel reči besede, on pa je sam odprl svoja vrata, tista pri volanu, mi začel mežikati z žarometi, se počasi zaustavil pred mano in počakal, da sem vstopil. Potem je zaprl vrata, zabrnul in izpuhnil oblak pisanega, veselega, zeleno oranžnega dima in s cviljenjem koles zapeljal proti nabrežju. Bil sem očaran, na glas sem se smejal, še posebej, ko sem videl, kako sta pritekla sosed Kiro in njegov kupec, ki je ves čas samo prikimal z glavo, navdušen sem bil, ko sem ju videl

teči za mano in za mojo igračko, za mojim prekrasnim Fiatom mille cento, vse dokler nisva izginila v oblaku zeleno oranžnega dima, iz katerega so prihajale pisane pike in proge v dveh veselih barvah. In otroci, ki so se utrujeni vračali z igrišč, so vpili za mano in mojim avtomobilom, ki je drvel po mestu, niti pred enim samim semaforjem se ni ustavil in kot nalašč se je na vsakem semaforju, ko sva se mu približala, prižgala rdeča luč. Zapeljala sva proti ploščadi Svoboda, tam naredila nor krog, prestrašila dve ženici z oguljenima klobukoma, zavila proti železniški postaji, na kateri je svetila neonska ura in kazala pozno uro, Fiat mille cento pa se je z žarometi spogledoval s skupino turistov, ki je prišla v Skopje z nekim evropskim vlakom, ki je imel zamudo, potem sva zavila proti mestni bolnišnici mimo upravne palače in univerze čez most Jugoslavija do naselja Pajko, ko sva vozila na drugi strani brega mimo Metropolije in Narodne knjižnice, sva z glasnim brnenjem in hupanjem zagotovo zbudila vladiko, hupala in brnela sva, vse dokler se nisva približala Narodnemu gledališču s fasado, polno mask in kariatid; nisva videla polne lune izza kupole gledališča, ki se je pozneje med potresom porušila, nisva opazila polne lune, ki je podobna svetniškemu sijju nad glavo kipa ponosnega in skrivnostnega svetnika v katoliški cerkvi na ul. Maršal Tito, v katero smo se bali vstopiti, do naše cerkve sv. Konstantin in Elena pa se nisva peljala, saj so nam tako ali tako prepovedali vstop vanjo, naredila sva razburljiv lok prav nad gledališko zgradbo, tako da sva v tem zavoju pod seboj zagledala vso Židovsko naselje, Vardar, ki se je lesketal v mesečini, je tekel nad skopskim nebom, ko sva premagala leseno konstrukcijo židovskega mostička. Hrib Kale je bil sedaj na zemlji z rojem zvezd, ki so bile posejane pod nama, posejane po površini, ki je bila Skopje, preden sva se odlepila od tal in poletela vse više in više, dokler niso bile pod nama vse hiše in stavbe, vse mesto, letela sva nad tem ogromnim prostranstvom, vse dokler nisem zaspal in nehal misliti na soseda Kira, na njegovega brezizraznega prijatelja, pa tudi na svoje najboljše prijatelje in na mamo, ki me v tej nenavadni noči ni prenehala klicati z balkona ...

Ko sem tistega vročega julijskega dne zagledal avto slonokoščene barve, mojega malega Fiata mille cento, sem se razveselil in zmedel hkrati, to nenavadno srečanje je v meni vzbudilo tisočero vprašanj: ali je bil to res moj Fiat mille cento, želja mojega otroštva, in če je res bil, zakaj je prišlo do tega srečanja tu in ne tam, v krajih mojega otroštva, na Tiranski ulici, ki je ni več, zakaj tu, na koncu Partizanske, zakaj ravno to poletje po tridesetih letih? In kaj, če so to samo otroške sanje, iste sanje kot tiste noči, ko sva z avtomobilom slonokoščene barve letela nad Skopjem, obsijanim z rojem zvezd? Ali se sedaj, po tridesetih letih vse dogaja kot v budnem stanju, na drugih, neresničnih krajih, čeprav resnični kraji še vedno obstajajo, kot obstaja tudi moj Fiat mille cento, moje Nabrežje, moje otroštvo, kot obstaja polet in Skopje s stavbami, domom za oficirje, ploščadjo Svoboda, železniško postajo s fluorescentno uro, narodnim gledališčem, lesenim mostičkom, postavljenim na nebesni svod, kot tisto noč, osvetljeno s čudežno polno luno, ki še vedno traja?